

ZAŠTITA DJETETA SVJEDOKA U POSTUPCIMA POLICIJE TE KAZNENOM I PREKRŠAJNOM POSTUPKU

Stručni skup
Zagreb, 14.12.2011.

U organizaciji Ureda pravobraniteljice za djecu održan je stručni skup pod nazivom Zaštita djeteta svjedoka u postupcima policije te kaznenom i prekršajnom postupku na kojem su sudjelovali stručnjaci iz sustava pravosuđa (suci, sudski vještaci, odvjetnici), policije, zdravstva, socijalne skrbi, odgoja i obrazovanja te medija. Među pozvanim sudionicima bili su predstavnici Centra za djecu, mlade i obitelj »Modus«, centara za socijalnu skrb Zagreb, Ivanić Grad, Jastrebarsko, Karlovac, Krapina, Sesvete, Velika Gorica, Zaprešić, Državnog odvjetništva Republike Hrvatske, Hrvatske odvjetničke komore, Hrvatskog društva sudskih vještaka, Koordinacije udruga za djecu, Ministarstava pravosuđa, unutarnjih poslova, zdravstva i socijalne skrbi, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Obiteljskog centra Grada Zagreba, općinskih sudova u Zagrebu, Ivanić Gradu, Jastrebarskom, Karlovcu, Krapini, Samoboru, Sesvetama, Velikoj Gorici, Zaprešiću, Poliklinike za zaštitu djece Grada Zagreba, Studija socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu, Sigurne kuće Duga, Udruge sudaca za mladež, obiteljskih sudaca i stručnjaka za djecu i mladež, Visokog prekršajnog i Vrhovnog suda. Poseban gost bio je policijski stručnjak iz Velike Britanije dr. Andrew Bailey. Skupu je nazočila i netom imenovana pravobraniteljica za ravnopravnost spolova Višnja Ljubičić.

Pravobranitelj ili *ombudsman* važan je čimbenik zaštite i promicanja ljudskih prava. Kao jedan od oblika nadzora nad radom

državne administracije, on je važan pokazatelj dosegnute razine demokracije u društvu. Prvi pravobranitelj za djecu, kao zaštitnik dječjih prava, osnovan je u Kraljevini Norveškoj 1981. godine, čak osam godina prije donošenja Konvencije o pravima djeteta. Donošenje Konvencije o pravima djeteta, koja je usvojena u Ujedinjenim narodima 20. studenog 1989. i stupila na snagu 2. rujna 1990., potaknulo je mnoge države na osnivanje specijaliziranih ureda za prava djeteta. Zakonom o pravobranitelju za djecu koji je stupio na snagu 18. lipnja 2003. godine (Narodne novine, br. 96/03) Republika Hrvatska je osnovala posebno i nadzorno tijelo pravobranitelja za djecu kao instituciju na temelju Ustava Republike Hrvatske, međunarodnih ugovora i zakona.

Prilikom otvorenja skupa i uvodnog izlaganja pravobraniteljica za djecu Mila Jelavić upoznala nas je s činjenicom da godišnje više od 5 000 djece prođe kroz kaznene postupke u kojima je upitna njihova zaštita. Postojeće zakonodavstvo daje dovoljno dobru podlogu za zaštitu djece, ali se postavlja pitanje imamo li primjerene uvjete kada radimo s djecom, postoji li dovoljan broj stručnih djelatnika na sudu, da li se suci stručno usavršavaju, te jesu li roditelji dovoljno informirani o pravima svoga djeteta. Uočeno je da je upitna i provedba zakona u praksi, kao i manjak jednoznačnog tumačenja zakona. Pravobraniteljica navodi da se njezinom Uredu često obraćaju roditelji ne samo zbog povrede zakona, već i načina na koji se stručni djelatnici iz raznih sustava obraćaju prema njima i njihovoj djeci. Posebno je istaknut i pohvaljen sustav policije za koji je rečeno da je učinio najviše pomaka i novina glede prostora i prilagodbe uvjeta rada kada je u pitanju svjedočenje djeteta. Ističe se da su u sustavu socijalne skrbi zadovoljeni samo formalni uvjeti, a da sudovi najviše *kasne* i nemaju ostvarene uvjete za saslušavanje djece te da su im i stručna znanja u određenoj mjeri manjkava. Iz svega rečenog, sam po sebi nameće se zaključak da nam je potreban bolji i organiziraniji sustav zaštite djece svjedoka u postupcima policije te kaznenom i prekršajnom postupku.

U izlaganju Gordane Filipović pod naslovom »Dijete svjedok u svjetlu međunarodnih propisa« saznajemo da je jedan od temeljnih zadataka pravobraniteljice za djecu praćenje izvršenja obveza Republike Hrvatske koje proizlaze iz Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djece. Brojni su međunarodni dokumenti koji obvezuju ili daju smjernice državama u kreiranju maloljetničkog pravosuđa vezane za zaštitu djece svjedoka. Ovi dokumenti zahtijevaju da države pravosuđe organiziraju na način da u pravosudnom postupku uspostave ravnotežu između osiguranja temeljnih ljudskih prava počinitelja delikta te s druge strane posebnu zaštitu prava djeteta žrtve ili svjedoka kao posebno ranjive stranke u postupku. Zahtijevaju da se u postupku poštuju konvencijska načela zabrane diskriminacije, zaštite najboljeg interesa djeteta, aktivnog sudjelovanja djeteta i zaštita njegova dostojanstva. Od država traže da djeci svjedocima zajamče prava kao što su: pravo na dostojan i suosjećajan tretman, pravo na informaciju, pravo na učinkovitu pomoć, pravo na zaštitu privatnosti, pravo na zaštitu od patnje, pravo na sigurnost i pravo na naknadu štete.

Ono što je primijećeno u pravosudnoj praksi Hrvatske je neosjetljivost sustava općenito, a pogotovo pravosuđa, kao i uporaba za dijete nerazumljivog rječnika što u djetetu dodatno stvara strah i nesigurnost. Višekratna i neprimjereno izvođena ispitivanja djece dovode do sekundarne viktimizacije i retraumatizacije, što izravno štetno djeluje na dijete u svim segmentima rasta i razvoja.

Gordana Buljan Flander u izlaganju pod naslovom »Razotkrivanje seksualnog zlostavljanja – stigma ili šansa za dijete?« prije svega podsjeća da je na samom početku svjedočenja djeteta važno utvrditi posjeduje li ono kognitivne i moralne kapacitete za davanje vjerodostojnog iskaza. Izlagačica je mišljenja da u rad pravosuđa treba biti uključeno što više stručnjaka s područja mentalnog zdravlja te nas podsjeća da postoje najmanje dva izvora stigmatizacije djece, a to su sustav koji zahtijeva i provodi višekratna često i nestručna ispitivanja i obitelj koja često ne vjeruje djetetu da je doživjelo seksualno zlostavljanje, a potom i pritisak od bliskih osoba da »to što mu se dogodilo ne smije izaći iz obitelji«. Dijete tako doživljava neugodu, strah, sram i doslovno ponovno kažnjavanje. Kod uzimanja iskaza od djece valja biti iznimno oprezan i voditi računa o tome da iskaz djeteta ne bude kontaminiran rupama u njegovom sjećanju koje mnogi nastoje dopuniti proizvoljno sadržajima iz mašte ili onim što su čuli da je netko drugi govorio. Stoga je neophodno ustrajati na daljnjem djelovanju i kvalitetnom unapređenju Nacionalne strategije zaštite djece žrtava bilo koje vrste nasilja.

Najnoviji svjetski podaci govore da je svako peto dijete seksualno zlostavljano. Slično pokazuju i rezultati Poliklinike za zaštitu djece Grada Zagreba dobiveni na uzorku djece iz svih dijelova Hrvatske, prema kojima je dobiveno da je 18,1% djece tijekom svog djetinjstva doživjelo neki oblik seksualnog zlostavljanja. Otkrivanje seksualnog zlostavljanja ključno je u iniciranju intervencija, utječe na direktne posljedice zlostavljanja te smanjuje vjerojatnost negativnih dugoročnih posljedica zlostavljanja, no istovremeno je i vrlo nelagodan proces za djecu, pa čak i moguć novi traumatski događaj. Pokazalo se da većina stigmatizacije nastaje kao posljedica nevjerovanja i drugih negativnih reakcija od strane odraslih na djetetovo razotkrivanje. Takav potencijalni izvor retraumatizacije i stigmatizacije seksualno zlostavljane djece i sudski proces koji slijedi razotkrivanje i prijavljivanje zlostavljanja u značajnoj mjeri otežava i smanjuje broj prijava. Istraživanja pokazuju da je većini djece koja su morala svjedočiti na sudu o svojim iskustvima to bilo uznemirujuće i zastrašujuće, a najstresnije im je bilo kada su morali više puta svjedočiti ili govoriti o svome iskustvu u raznim institucijama, kao i nestručnost, neosjetljivost i grubost ispitivača. Do sada je mnogim istraživanjima utvrđeno da sustav nije bio prilagođen djeci niti osjetljiv na njihove potrebe. Stoga pravosuđe sve više uključuje educirane stručnjake mentalnog zdravlja, kao i specijalizirane ustanove u kojima se provode forenzični intervjui sa seksualno zlostavljanom djecom, a stručnjaci za djecu razvijaju metode koje jačaju djecu da budu vjerodostojni svjedoci na sudu, a da ih sudski postupak istovremeno ne reviktimizira.

Policijski stručnjak iz Velike Britanije dr. Andrew Bailey u izlaganju pod naslovom »Tehnike ispitivanja djeteta – praksa Velike Britanije« ističe važnost pružanja podrške od

strane policije ranjivim skupinama. Upoznao nas je s osobitostima »ABE razgovora« koji je razgovor kognitivnog tipa i kojim se nastoji od djece žrtava dobiti povrat sjećanja, a tako i pouzdane informacije. Ističe da u ovom tipu razgovora nema i ne smije biti nikakvog navođenja. Tako saznajemo da se u policijskoj praksi Velike Britanije i Sjeverne Irske obavlja jedinstven razgovor s djetetom žrtvom koji se stručno vodi, bilježi i snima te kao takav služi u dokazne svrhe i potrebe svih subjekata u zajednici (policije, pravosuđa, zdravstva, socijalne skrbi i sl.). Kada je riječ o zaštiti djece žrtava seksualnog nasilja, prema britanskim i irskim iskustvima, u timu zajedno rade detektiv (specijalizirani policijski djelatnik) i socijalni radnik koji pri radu poštuju prava djeteta, razumiju njegovu ranjivost, složenost situacije i moguće različitosti po pitanju kulture, navika i sl. Takvih timova ima više i pojedinačno se odabiru za svaku situaciju po principu individualnih kriterija koji bi tim bio najpovoljniji za razgovor s određenim djetetom. Ovaj tim upoznaje dijete s prostorom u kojem će biti saslušano, pokazuje kako funkcioniraju slušalice i mikroskop, gdje će sjediti dijete, a gdje detektiv i socijalni radnik. Već u ovom pripremnom procesu prati se ritam djetetovih mogućnosti. Dr. Andrew Bailey ističe važnost strpljenja u radu s djecom, kao i korištenje *djetetovog jezika* u što je većoj mjeri moguće. Razgovor kognitivnog tipa sastoji se od četiri faze, odnosno radi se o četverodijelnom pristupu djetetu: uspostavljanje odnosa (pojasniti kakva su pravila ponašanja pri ispitivanju, da je u redu ne znati odgovor, provjeriti i potvrditi razlikovanje istine i laži kroz igru, razgovarati s djetetom o neutralnim temama – o nečemu što ga zanima), slobodan govor (pustiti dijete da samo govori), ispitivanje (postići dokaznu snagu bez navođenja odgovora, uz korištenje riječi »reci«, »objasni«, »opiši« i sl., a potom »tko«, »kada«, »gdje« i »kako«; riječ »zašto« je potrebno maksimalno izbjegavati jer »zašto« imputira djetetu krivnju) i zaključivanje. Istaknuto je da je dijete samo jednom saslušano, sve se bilježi na DVD koji se potom dalje preslušava i koristi. Nadalje, izlagač ističe kako se kroz praksu pokazalo da rad detektiva i socijalnog radnika daju najbolje rezultate te da je iznimno važno da prođu sve potrebne edukacije za ovu vrstu rada. Dr. Andrew Bailey istaknuo je važnost da se ovakav oblik rada implementira i u Hrvatskoj.

Uz upravo prikazano izlaganje dr. Andrewa Baileyja najviše pozornosti privuklo je izlaganje Renate Odeljan pod naslovom »Pristup djeci svjedocima – policijska perspektiva« u kojem je na dva primjera iz prakse pokazala postupak prema djeci svjedocima/žrtvama kaznenih djela pred policijom te je govorila i o prednostima i nedostacima novog Zakona o kaznenom postupku i Zakona o sudovima za mladež. Sudionici skupa mogli su čiti i što sve policija čini kako bi se izbjegla sekundarna viktimizacija djeteta u postupku pred policijom. Istaknuto je i da je ukupno 15 policijskih uprava opremljeno (prostorno i uređajima) za ispitivanje djece, a MUP planira tijekom 2012. godine odgovarajuće opremiti još i 45 policijskih postaja. Izlagačica navodi i sveprisutnu činjenicu da sustav u cijelosti puno brže djeluje prema počinitelju, a da se žrtva često zanemaruje, a ističe i važnost svojevrsnog modela »1 za sve« po kojem bi dijete samo jednom bili ispitano. Tijekom daljnjeg vrlo dinamičnog izlaganja saznali smo da postoje i svojevrsni problemi u praksi koji se odnose na prisustvo

neujednačene prakse, da stručnjaci iz različitih sustava na različite načine i putem različitih pristupa razgovaraju s djetetom, a kao osobit problem izdvojeno je to da roditeljima i djeci često nije jasno zašto izjava pred policijom nije valjani dokaz na sudu. Nadalje se razvila zanimljiva diskusija i oko toga treba li pismena suglasnost za ginekološki pregled djeteta ili je u opravdanim situacijama dovoljna i usmena. Potom smo saznali vrlo zabrinjavajuću informaciju da u Klinici za dječje bolesti Zagreb nema dežurstva ginekologa tijekom noći, vikenda i blagdana koji bi mogao obaviti ginekološki pregled djeteta.

Ksenija Sviben u izlaganju pod naslovom »Uloga socijalne skrbi u zaštiti djeteta svjedoka« navodi da bi jednu od značajnih uloga u pružanju pomoći i podrške djeci svjedocima trebao imati centar za socijalnu skrb koji može pružiti najrazličitije oblike pomoći i podrške djeci svjedocima, od materijalnih do psiholoških, uključujući i realizaciju smještaja i zaštite u suradnji s drugim institucijama.

Davorka Lalić Lukač u izlaganju pod naslovom »Kaznenopravna zaštita djece – uloga stručnjaka izvanpravne struke« upoznala nas je s činjenicama da na sudovima za mladež kao stalni zaposlenici suda rade i stručni suradnici izvanpravne struke (socijalni pedagozi, socijalni radnici, psiholozi) koji djeluju kao stručni pomoćnici sucima kada su im potrebna dodatna posebna stručna znanja. Stručni suradnik izvanpravne struke sudjeluje u davanju procjene procesne sposobnosti svjedoka i daje stručnu pomoć kod izvođenja dokaza putem saslušanja svjedoka, a po potrebi daje i mišljenje o sposobnosti za svjedočenje djeteta te informira o mogućim rizicima i posljedicama svjedočenja djeteta.

Branka Žigante Živković u izlaganju pod naslovom »Dijete svjedok u prekršajnom postupku« informirala je nazočne da u Hrvatskoj ima 63 prekršajna suda, a da je od toga 61 aktivan. Visoki prekršajni sud zaprimio je tijekom 2010. godine po žalbama 37 732 predmeta u kojima je dijete bilo u ulozi žrtve ili svjedoka. Nadovezujući se na prethodne izlagače, navodi da niti jedan prekršajni sud nema specijalizirano opremljenu prostoriju/prostor koji je adekvatan za ispitivanje djeteta. Djeca svjedoci u prekršajnim postupcima najčešće svjedoče o tučnjavama vršnjaka, neredima na sportskim terenima, remećenju javnog reda i mira, a njihove iskaze prikuplja sudac istrage. Diskusija se razvila i oko termina »osoba od povjerenja za dijete« – tko to sve može biti: da li netko od roditelja, predstavnik socijalne skrbi, odvjetnik ili netko dugi. Istaknuta je i važnost tretiranja osoba do 18. godine života na jedinstven način. U turbulentnoj promjeni kaznenog zakonodavstva koje se događa zadnjih godina, a najznačajnije je stupanje na snagu Zakona o sudovima za mladež i Zakona o kaznenom postupku, a koji imaju velik utjecaj na prekršajno zakonodavstvo, izlagačica stječe dojam da je prekršajno zakonodavstvo ostalo na margini, a na što ukazuje i činjenica da djeca kao svjedoci nisu dobila posebnu pozornost u obradi i zakonodavnoj proceduri Prekršajnog zakona, s obzirom na detaljno razrađene zakonske odredbe o ispitivanju djece u kaznenom zakonodavstvu koje uvelike stvaraju nemogućnost ispitivanja djece kao svjedoka u prekršajnom sustavu.

Lana Petö Kujundžić u izlaganju pod naslovom »Dijete svjedok ili oštećenik« navodi da kada se u kaznenom postupku treba ispitati dijete (po Konvenciji o pravima djece i Zakonu o

sudovima za mladež, članak 113. stavak 2. osoba koja u vrijeme počinjenja djela nije navršila 18 godina) postavlja se pitanje gdje ispitati dijete, kako, tko ga ispituje, tko je nazočan na tom ispitivanju i kako se procesno treba provesti ispitivanje. Ispitivanje djeteta moguće je i izvan suda u posebno opremljenom prostoru gdje ga treba ispitivati stručna osoba koja je jedina nazočna u prostoru s djetetom. Sudac postavlja pitanje koje stručna osoba čuje preko slušalice, pitanje po potrebi preformulira da prilagodi djetetu i postavlja mu ga. Iskazivanje se bilježi video-tonskim zapisom. Iako je Zakonom o kaznenom postupku i Zakonom o sudovima za mladež propisano da se sva djeca kao svjedoci do svoje 14. godine snimaju putem audio-video uređaja, a oštećenici kaznenih djela kojima sude sudovi za mladež do 16. godine, trebalo bi se uvijek uzimati u obzir da se za maloljetnike, dakle osobe do 18 godina može odlučiti da se saslušanje provodi putem stručne osobe uz snimanje audio-video uređajima. Na takvom ispitivanju u drugom posebnom prostoru mogu biti nazočni predstavnici centra za socijalnu skrb, počinitelja i oštećenika, ali uz obvezu da dokaznoj radnji prisustvuje državni odvjetnik i branitelj. Oštećenik dijete može davati iskaz uz osobu u koju ima povjerenja, a ukoliko je počinio kazneno djelo, teže kazneno djelo ili kazneno djelo protiv spolne slobode ili čudoređa obveza je da mu se postavi opunomoćenik. Posebno je važno da se dijete ispita žurno, odmah po proživljenoj traumi, kako bi se nakon takvog ispitivanja, dokazne radnje, mogla prikazati audio-video snimka na raspravi.

Usporedbe radi, izlagačica je putem interaktivne diskusije uočila da na ovom skupu nije bilo niti jednog državnog odvjetnika, a saznali smo da Ministarstvo pravosuđa raspolaže sa zastarjelom audio-video tehnikom koja ne udovoljava današnjim potrebama. Izravno je postavljeno pitanje i predstavnicima Pravosudne akademije o organiziranju predavanja i edukacija za suce za mladež i stručne suradnike. Zaključeno je da je dodatna izobrazba svih struka prepuštena samoinicijativi i volji pojedinca.

Nikica Hamer Vidmar u izlaganju pod naslovom »Podrška djeci svjedocima i oštećenicima u kaznenim postupcima« navodi da još uvijek nema ujednačene prakse po pitanju podrške djeci svjedocima i oštećenicima. Nadalje je predstavila rad Odjela za organiziranje i pružanje podrške svjedocima i žrtvama koji se u Hrvatskoj razvija od 2006. godine te je osnovano sedam odjela za podršku na Županijskim sudovima u Zagrebu, Zadru, Osijeku, Sisku, Vukovaru, Splitu i Rijeci. Zadaća odjela je žrtvama i svjedocima pružiti praktične informacije i emocionalnu podršku u fazi istrage i glavne rasprave. U razdoblju od 1. svibnja 2008. do 30. rujna 2011. godine odjeli za podršku pružili su podršku za 296 djece i maloljetnika. Kao dodatak zaštite djece i ostalih svjedoka prakticira se dostupnost stručnih djelatnika putem info-telefona i raznih uputa u pisanom obliku.

Ines Bojić u izlaganju pod naslovom »Uloga odvjetnika u zaštiti djeteta svjedoka« govorila je o specifičnim situacijama u kojima se nalaze odvjetnici kao i samo parcijalnom uvidu u rad institucija. U dinamičnoj raspravi postavilo se pitanje tko ima legitimitet da zastupa dijete u prekršajnom postupku – je li to samo predstavnik centra za socijalnu skrb ili može biti i odvjetnik.

Zaštita djeteta svjedoka u postupcima policije te kaznenom i prekršajnom postupku

Živimo u vremenu kada su razni sustavi djelovali na rješavanju i ublažavanju posljedica rata, a potom i poraća, kada se pravosuđe u većoj mjeri krenulo baviti organiziranim kriminalom i gospodarskim deliktima, a odnedavno i ratnim zločinom. Ulaže se puno vremena, studija i novaca u sve te segmente, a prava djeca nadalje su ostala područje u kojima su sve relevantne struke mogle i trebale dati puno veće doprinose i postići puno veću razinu podrške i sigurnosti za one za koje najčešće kažemo da su nam najvažniji u životu.

Priredila: Daša Poredoš Lavor

